ISAAC ASIMOV

FIKRA ANLATICISI

Noel Meyerhof hazırladığı listeye bakıp ilk fıkrayı seçti. Her zamanki gibi daha çok sezgilerine güveniyordu.

Karşısındaki makinenin yanında cüce gibi kalıyordu. Tabii makinenin pek azı gözüküyordu, o da başka. Ama bu hiç önemli değildi. Meyerhof konusunu çok iyi bilen kişilere özgü güvenle konuşmaya başladı.

«Johnson bir iş seyahatinden erken döndü. Eve girdiği zaman karısının en yakın arkadaşıyla seviştiğini gördü. Sendeleyerek geriledi ve, 'Max!' diye inledi. 'Haydi ben bu kadınla evliyim. Onun için bazı zorunluluklarım var. Ama ya sen?»

Meyerhof, tamam, diye düşündü. Bunu içine alıp biraz mırıldansın bakalım.

Arkasından biri, «Hey,» dedi.

Meyerhof bu tek hecelik sözcüğü sildi ve kullandığı devreyi nötr duruma getirdi. Sonra hızla döndü. «Görmüyor musun, çalışıyorum! Kapıya vuramaz mısın?»

Şimdi Timothy Whistler'a her zaman yaptığı gibi dostça gülümsemiyordu. Whistler sık sık birlikte çalıştığı kıdemli bir analizciydi. Meyerhof işini bir yabancı yarıda kesmiş gibi kaşlarını çattı. İnce yüzünü buruşturması saçlarını bile etkilemiş gibiydi. Saçları şimdi her zamankinden daha da karışıkmış gibi duruyordu.

Whistler omzunu silkti. Arkasında beyaz laboratuvar gömleği vardı. Ellerini ceplerine sokmuştu. «Kapıya vurdum. Ama cevap vermedin. Çalışma sinyali de yanmıyordu.»

Meyerhof homurdandı. Whistler bu bakımdan haklıydı. Sinyali çalıştırmamıştı. Bu yeni projeye iyice dalmış olduğundan önemsiz ayrıntıları unutuyordu. Ama bunun için kendini pek suçlayamazdı. Bu iş çok önemliydi.

Tabii neden önemli olduğunu bilmiyordu. Büyük ustalar ' ender olarak bilirlerdi böyle şeyleri. Bu nedenle de «büyük ustalar» sayılırlardı. Yani mantığın ötesinde oldukları için. Yoksa insan beyni «Multivac» denilen ve bilgisayarların en karmaşığı olan bu on mil uzunluğundaki yığına nasıl ayak uydurabilirdi?

Meyerhof, «Ben çalışıyorum,» dedi. «Düşündüğün önemli bir şey mi var?»

«Ertelenmeyecek hiçbir şey yok. Hiper-uzayla ilgili cevapta bazı noktalar var...» Whistler birdenbire durakladı ve yüzünde şaşkın bir ifade belirdi. «Çalışıyor muydun?»

«Evet. Ne olmuş?»

«Ama...» Whistler etrafına bir göz attı. Multivac'ın küçük bir bölümünü oluşturan kat kat nakil ünitelerinin durduğu küçük odaya baktı. «Ama burada hiç kimse yok.»

«Burada biri olduğunu ya da olması gerektiğini kim söyledi?»

«Ama o fıkralardan birini anlatıyordun. Öyle değil mi?»

«Ve?»

Whistler kendini zorlayarak gülümsedi. «Yoksa fıkranı Multivac'a mı anlatıyordun? Olamaz!»

Meyerhof dikleşti. «Neden olmasın?»

«Fıkrayı ona mı anlatıyordun?»

«Evet.»

«Neden?»

Meyerhof, Whistler'a dik dik baktı. «Sana hesap vermek zorunda değilim. Başkalarına da öyle.»

«Tabii değilsin. Tanrım! Ben sadece merak ettim, hepsi bu. Ama madem çalışıyorsun, ben gideyim.»

«Öyle yap.» Meyerhof, Whistler dışarı çıkarken onu izledi. Sonra da parmağıyla öfkeli öfkeli düğmeye basarak bilgisayarı çalıştırdı.

Odada bir aşağı bir yukarı dolaşarak aklını toplamaya çalıştı. «Kahretsin! Whistler'in canı cehenneme! Diğerlerinin de. O teknisyenler, analizciler ve makine uzmanlarıyla arama mesafe koymadığım için oluyor bütün bunlar! Onlara benim gibi birer yaratıcı sanatçıymışlar gibi davrandım. İşte bu yüzden şimdi laubali davranıyorlar.» İçin için öfkeyle ekledi. Bir fıkrayı doğru dürüst anlatamazlar bile!

Birden işini hatırlayıp yerine oturdu. «Hepsinin de canı cehenneme!»

Multivac'ın uygun devresini yeniden çalıştırdı. «Okyanus müthiş dalgalıydı. Kamarot güvertede küpeşteye dayanıp kalmış olan yolcuya merhametle baktı. Yolcunun denizin derinliklerine dalmış olan gözlerinden midesinin çok bulandığı anlaşılıyordu.

«Kamarot usulca yolcunun omzuna vurdu. 'Umutsuzluğa kapılmayın, efendim. Biliyorum, kendinizi çok kötü hissediyorsunuz. Ama şimdiye kadar kimse deniz tutmasından ölmedi.'»

«Yüzünün rengi yeşile çalan yolcu ıstırap içinde baktı kamarota. Boğuk bir sesle, 'Böyle söyleme,' diye yalvardı. 'Lütfen böyle söyleme. Beni yaşatan ölmek umudu.'»

Derin derin düşünen Timothy Whistler yine de sekreterin masasının önünden geçerken gülümseyerek başıyla selam verdi. Kız da ona gülümsedi.

İşte yirmi birinci yüzyılın bilgisayarlarla dolu dünyasında eskiden kalma bir hizmet birimi... insan sekreter, diye düşündü Whistler. Ama belki de böyle bir hizmetin bilgisayar krallığının merkezinde, Multivac'ın sahibi olan dev dünya şirketinde sürdürülmesi yine de normal sayılmalı. Multivac ufukları doldururken basit işler için küçük bilgisayarlar kullanmak ayıp olurdu doğrusu...

Whistler, Abraham Trask'ın odasına girdi. Resmi bir görevli olan Trask piposunu yakarken durakladı. Siyah gözleriyle bir an Whistler'a baktı. Arkasındaki dikdörtgen pencereden süzülen ışık gagaya benzeyen iri burnunu aydınlatıyordu.

«Ah, Whistler. Otur, otur.»

Whistler söyleneni yaptı. «Galiba bir sorunla karşı karşıyayız, Trask.»

Adam hafifçe gülümsedi. «Bunun teknik bir şey olmadığını umarım. Ben sadece masum bir politikacıyım.» Trask'ın sık sık tekrarlamaktan hoşlandığı sözlerden biriydi bu.

«Meyerhofla ilgili.»

Trask hemen yerine çöktü, yüzünde çok sıkıntılı bir ifade belirdi. «Emin misin?»

«Oldukça eminim.»

Whistler, Trak'ın birdenbire mutsuzlaşmasının nedenini çok iyi biliyordu. Trask İçişleri Bakanlığı Bilgisayar ve Otomasyon Dairesinden sorumlu hükümet görevlisiydi. Multivac'ın insan uydularıyla ilgili siyaset sorunlarını onun çözümlemesi gerekiyordu. Teknik eğitim görmüş insan uydular da Multivac'la ilgili sorunları çözümlemek zorundaydılar.

Ama bir Büyük Usta, uydudan daha üstündü. Hatta insandan da öte bir varlık sayılırdı.

Multivac'ın tarihçesinin başlarında soru sorma işleminin bir darboğaz oluşturduğu anlaşılmıştı. Multivac insanlığın sorunlarını, bütün sorunlarını cevaplayabilirdi. Ama anlamlı sorular sorulduğu takdirde. Ancak bilgi gitgide daha hızlı toplanırken o anlamlı soruları saptamak iyice zorlaşmıştı.

Bu iş için sadece mantık yeterli değildi. Gerekli olan ender bulunan bir sezgiydi. Bu yetenek, kişiyi büyük bir satranç ustası yapan akıl yetişiydi ve bunun çok yoğun olması gerekiyordu. Bu işte, kadrilyonca satranç olasılıklarını sezip en uygun yolu seçebilen bir kafaya ihtiyaç vardı. Ve o bu işi birkaç dakika içinde başarmalıydı.

Trask huzursuzca kımıldandı. «Meyerhof ne yaptı?»

«Beni rahatsız eden bir dizi soru sormaya başladı.»

«Ah, haydi, Whistler. Hepsi bu kadar mı? Bir Büyük Ustanın seçtiği soruları sormasına engel olamazsın. Ne sen, ne de ben onun sorularını değerlendirecek durumdayız. Bunu biliyorsun.»

«Biliyorum tabii. Ama ben Meyerhof'u da biliyorum. Onunla iş dışında hiç karşılaştın mı? Yani bir toplantıda filan.»

«Tanrım, hayır! İnsan bir Büyük Ustayla bir toplantıda karşılaşabilir mi?»

«Bu tutumun yanlış Trask. Onlar da insan. Ve aslında acınacak durumdalar. Bir Büyük Usta olmanın ne anlama geldiğini hiç düşündün mü? Dünyada senin gibi sadece on iki kişi olduğunu bilmenin? Her kuşakta ancak bir ya da iki kişinin yetiştiğini öğrenmenin? Bütün dünyanın sana güvendiğini devamlı hatırlamanın? Bin matematikçi, mantıkçı, psikolog ve fizik bilimcilerinin emirlerine uyduklarını görmenin?»

Trask omzunu silkerek, «Tanrım...» diye mırıldandı. «Kendimi bütün dünyanın kralı gibi hissederdim.»

Baş analizci sabırsızca, «Hiç sanmıyorum,» dedi. «Onlar kendilerini bir hiçin kralı gibi hissediyorlar. Konuşabilecekleri iş arkadaşları yok. Hiç kimseye ait değiller. Dinle, Meyerhof toplantılarımıza katılma fırsatını hiç kaçırmıyor. Tabii evli değil. İçki içmiyor. Aslında eğlenmekten, dostluk etmekten de pek anlamıyor. Ama zorunlu olduğu için bize katılıyor. Haftada en az bir defa bizimle toplandığı zaman ne yapıyor biliyor musun?»

Genel Müdür, «Onun ne yaptığı konusunda hiçbir fikrim yok,» diye cevap verdi. «Bütün bunları ilk kez duyuyorum.»

«O fıkra meraklısı.»

«Ne?»

«Meyerhof fıkralar anlatıyor. Güzel fıkralar. Bunda çok da başarılı. En eski ve sıkıcı bir hikâyeye bile hoş bir hava katıyor. Bunu anlatış tarzıyla sağlıyor. Bu bakımdan gerçekten yetenekli.»

«Anlıyorum. Çok güzel.»

«Ya da çok kötü. Bu fıkralar Meyerhof için çok önemli.» Whistler dirseklerini Trask'ın masasına dayadı. Başparmağının tırnağını ısırarak ilerdeki bir noktaya baktı. «O herkesten farklı. Farklı olduğunu da biliyor. Ancak biz sıradan insanların kendisini o fıkralar sayesinde kabul ettiğimize inanıyor. Gülüyoruz, kahkahalar atıyoruz. Meyerhofun omzuna vuruyor, hatta onun bir Büyük Usta olduğunu bile unutuyoruz. Bizimle ancak bu yoldan dostluk edebiliyor.»

«Bütün bunlar çok ilginç. Senin bu kadar usta bir psikolog olduğunu bilmiyordum. Ama neyse, bütün bu sözlerle neyi anlatmak istiyorsun?»

«Sadece şunu: Meyerhofun fıkraları tükendiği zaman ne olacak?»

«Ne?» Trask baş analizciye boş gözlerle baktı.

«Aynı fıkraları tekrar anlatmaya başlayınca? Dinleyicileri eskisi kadar gülmedikleri zaman? Ya da hiç gülmezlerse? Meyerhof takdirimizi ancak anlattığı fıkralar sayesinde kazanıyor. Böyle olmazsa yalnız kalacak. O zaman ona ne olacak? Sonuçta insanlığın onlarsız yapamayacağı on iki kişiden biri. Meyerhof'a bir şey olmasına izin veremeyiz. Ben sadece fiziksel şeyleri kastetmiyorum. Onun biraz üzülmesine bile razı olamayız. Bu durumun onun sezgilerini nasıl etkileyeceğini kim bilebilir?»

«E, Meyerhof eski fıkralarını tekrarlamaya başladı mı?»

«Bildiğim kadarıyla, hayır. Ama galiba o böyle olduğunu sanıyor.»

«Bunu nereden çıkardın?»

«Çünkü onun Multivac'a fıkralar anlattığını duydum.»

«Ah, olamaz!»

«İçeri girip onu fıkra anlatırken bulunca beni dışarı attı. Çok öfkeliydi. Genellikle uysal sayılabilir. İçeri girmeme bu kadar kızmasını hiç iyiye yormadım. Ama ne olursa olsun gerçek şu: Multivac'a fıkralar anlatıyordu. Bir dizi fıkradan birini. Bundan eminim.»

«Ama neden?»

Whistler omzunu silkti ve çenesini ovuşturdu. «Bu konuyu düşündüm. Galiba Multivac'ın belleğine sürüyle fıkra yerleştiriyor. Eski fıkraların yeni uyarlamalarını elde etmek için. Ne demek istediğimi anlıyorsun değil mi? O mekanik bir fıkracı yaratmayı planlıyor. Böylece sonsuz bir fıkra dağarcığı olacak. Fıkralarının sona ermesinden hiç korkmayacak.»

«Tanrım!»

«Tarafsız düşünürsek, bu işin kötü bir yanı yok. Ama bir Büyük Usta, Multivac'ı kişisel sorunları için kullanıyorsa, yolunda gitmeyen bir şeyler var demektir. Her Büyük Ustada zaten kafa bakımından bir dengesizlik vardır. Meyerhof'un da göz hapsine alınması gerekir. Belki de sınıra yaklaşıyor. O çizgiye. Ondan sonra bir Büyük Ustayı kaybedebiliriz.» .

Trask şaşkın şaşkın, «Ne yapmayı öneriyorsun?» diye sordu.

«Vardığım sonucu kontrol edebilirsin. Belki de Meyerhof'a tarafsızca karar veremeyecek kadar yakınım. Zaten ben insanlar konusunda bazı yargılara varmayı pek bilmem. Sen bir politikacısın. Bu iş sana daha uygun.»

«Belki insanlar konusunda yargıya varabilirim. Ama Büyük Ustalar konusunda değil.»

«Onlar da insan. Ayrıca bu işi başka kim yapabilir?»

Trask parmaklarını masaya vururken boğuk trampet gürültüsünü andıran bir ses çıktı.

Meyerhof, Multivac'a, «Sevgilisi için kırda çiçek toplayan ateşli âşık birdenbire hiç de dost gibi gözükmeyen bir boğayla burun buruna geldi,» diye anlattı. «Boğa ona dik dik bakıyor ve ön ayağıyla tehdit dolu bir tavırla yeri eşeliyordu. Genç adam oldukça uzaktaki çitin arkasında bir çiftçinin olduğunu gördü. Ona, 'Hey!' diye bağırdı. 'Bu boğa güvende mi?' Çiftçi sahneyi dikkatle inceledi. Yana doğru tükürerek seslendi. 'O gerçekten güvende.' Tekrar yere tükürerek, 'Ama senin için aynı şeyi söyleyemeyeceğim'.»

Meyerhof ondan sonraki fıkraya geçeceği sırada çağrı geldi.

Aslında bu gerçek bir çağrı sayılmazdı. Hiç kimse bir Büyük Ustayı çağıramazdı. Meyerhof a bir mesaj geldi, demek daha doğru olurdu. Genel Müdür Trask, Büyük Usta Meyerhof'u görmeyi çok istiyordu. Tabii Büyük Usta Meyerhof'un zamanı varsa.

Meyerhof bu mesajı rahatlıkla bir kenara atar ve işine devam edebilirdi. Ona disiplin uygulanmıyordu.

Ancak mesaja aldırmazsa onu rahatsız etmeyi, sürdüreceklerdi. Ah, tabii büyük bir saygıyla. Ama yine de onu rahatsız etmeyi sürdüreceklerdi.

Büyük Usta, Multivac'ın kullandığı devrelerini nötrleştirerek kilitledi. Kapıdaki işareti de çalıştırdı. Böylece o yokken kimse içeriye girmeye cesaret edemeyecekti. Meyerhof, Trask'ın bürosuna gitti.

Trask öksürdü. Büyük Ustanın öfkeli bakışları onu biraz ürkütmüştü. «Ne yazık ki, birbirimizi iyi tanıma fırsatını hiç bulamadık, Büyük Usta.»

Meyerhof soğuk bir tavırla, «Size rapor veriyorum ya...» dedi.

Trask, bu zekâ dolu, çılgın bakışlı gözlerin gerisinde ne var acaba, diye düşündü. İnce yüzlü, dümdüz siyah saçlı, heyecanlı Meyerhof'un komik fıkralar anlatacak kadar gevşediğini hayal bile etmek zordu.

«Rapor vermek dost olmak demek değildir, Büyük Usta. Bana... bana harika fıkralar bildiğinizi söylediler.»

«Ben bir fıkracıyım, efendim. Onlar bu adı kullanıyorlar. Bir fıkracı.»

«Benimle konuşurken bu adı kullanmadılar, Büyük Usta. Bana...»

«Hepsinin canı cehenneme! Onların ne söyledikleri umurumda bile değil. Buraya bakın, Trask, bir fıkra dinlemek ister misiniz?» Meyerhof gözlerini kısarak Trask'in masasının üzerine eğildi.

Trask neşeli bir tavır takınmaya çalıştı. «Tabii..Kesinlikle.»

«Pekâlâ, işte hikâye'. Bayan Jones, kocası tartı makinesine para attığı zaman çıkan kartı okudu. 'Burada nazik, zeki, ileri görüşlü, çalışkan ve kadınlar tarafından beğenilen biri olduğunu yazılı, George.' Kartın Öbür tarafından çevirerek ekledi. 'Zaten kilon da yanlış'.»

Trask kahkahalarla gülmeye başladı. Gülmemesi imkânsızdı. Aslında son cümleyi tahmin etmek kolaydı. Ama Meyerhof kadının kocasını aşağılar gibi konuşmasını çok güzel taklit etmiş, yüzünde de buna uygun bir ifade belirmesini sağlamıştı. Trask bu yüzden dayanamayıp kahkahalar atmaya başlamıştı.

Meyerhof sert sert, «Bu hikâye neden komik?» diye sordu.

Trask ciddileşti, «Efendim?»

«Bu hikâye neden komik?' dedim. Neden gülüyorsunuz?»

Trask mantıklı bir yanıt bulmaya çalıştı. «Şey... son cümle daha önceki sözlere yeni bir anlam kazandırdı. Bunun beklenmedik bir şey olması...» ;

Meyerhof, «Mesele şu,» dedi. «Burada bir kadın kocasının gururunu kıracak bir biçimde konuşuyor. Bu evlilik korkunç bir başarısızlığa uğramış. Ve kadın kocasının hiçbir iyi yanı olmadığını düşünüyor. Ama siz yine de bu duruma gülüyorsunuz. Eğer, kadının kocası siz olsaydınız, bu durumda güler miydiniz?»

Büyük Usta bir an durup düşündü. Sonra da konuşmasını sürdürdü, «Şimdi de şunu deneyin, Trask: 'Abner ölüm döşeğinde yatan karısının başucunda oturmuş hüngür hüngür ağlıyordu. Kadın son gücünü kullanarak dirseğinin üzerinde doğruldu. 'Anber,' diye fısıldadı. 'Yaradanın huzuruna günahımı itiraf etmeden çıkamam.'

Üzgün koca cevap verdi. 'Şimdi sırası değil, hayatım. Yat sen.'

Kadın, 'Yatamam,' diye bağırdı. 'İtiraf etmeliyim. Yoksa ruhum hiçbir zaman huzura kavuşamayacak. Sana ihanet ettim, Abner. Üstelik bu evde. Aradan daha bir ay bile geçmedi...'

Abner karısını teselli etmeye çalıştı. 'Sus hayatım. Ben olanların hepsini biliyorum. Seni neden zehirlediğimi sanıyorsun?'»

Trask gülmemek için boş yere kendini tutmaya çalıştıysa da tam anlamıyla başarılı olamadı. Kahkahasını biraz engelleyebildi ama işte o kadar.

Meyerhof, «Demek bu da komik?» dedi. «Zina. Cinayet. Hepsi de gülünecek konular.»

Trask, «Eh,» diye mırıldandı. «Mizahı inceleyen kitaplar yazıldı...»

Meyerhof, «Orası öyle,» dedi. «Birkaçını okudum. Daha da önemlisi çoğunu Multivac'a tekrarladım. Ama o kitapların yazarları sadece bazı tahminlerde bulunuyorlar. Bazıları, 'Gülüyoruz, çünkü hikâyenin kahramanından daha üstün olduğumuzu düşünüyoruz...' diyorlar. Diğerleriyse, 'Neden, insanın zıtlığı birdenbire farketmesi,' diyorlar. Ya da, '"Sinirler gerilmişken birdenbire gevşeyivermesi...' Veya 'Olayın o anda bambaşka bir biçimde yorumlanması.' Basit bir neden var mı? İnsanlar farklı esprilere gülüyorlar. Hiçbir fıkra evrensel değil. Bazı insanlar hiçbir espriye gülmüyorlar. Oysa şu nokta çok önemli olabilir: Gerçek mizah gücü olan tek yaratık insan. Gülebilen tek hayvan o.»

Trask, «Anlıyorum,» dedi. «Siz mizahı analiz etmeye çalışıyorsun. Bu yüzden Multivac'a bir dizi fıkrayı veriyorsunuz.»

«Böyle yaptığımı size kim söyledi? Ah, neyse... Whistler'in işi tabii.. Şimdi hatırladım. Ben bu işi yaparken içeri girdi. E, ne olmuş?» «Hiiç...»

«Herhalde Multivac'ın genel bilgisine yenilerini eklemeye, ona istediğim soruyu sormaya hakkım olduğuna itiraz etmiyorsunuz.»

Trask telaşla, «Hayır, ne münasebet!» dedi. «Hatta bunun psikologların büyük ilgisini çekecek yeni analiz yöntemlerine yol açacağından da eminim.»

«Hıh... Belki... Ama beni mizahın genel analizinden daha fazla düşündüren bir konu var. Aslında belirli bir soruyu sormak istiyorum. Hayır... iki soruyu.»

«Öyle mi? Nedir onlar?» Trask, Büyük Ustanın kendisine cevap verip vermeyeceğini düşünüyordu. Meyerhof yanıtlamak istemezse onu hiçbir şekilde zorlayamazdı.

Ama Büyük Usta, «İlk soru şu,» dedi. «Bütün o fıkralar nereden geliyor?»

«Efendim?»

«O hikâyeleri kim uyduruyor? Dinleyin! Bir ay kadar önce bir akşamı diğerleriyle karşılıklı fıkralar anlatarak geçirdik. Her zamanki gibi en fazla hikâyeyi ben söyledim. Ve her zamanki gibi ahmaklar hepsine güldüler. Belki de fıkraları gerçekten komik bulmuşlardı, belki de suyuma gitmeye çalışıyorlardı. Her neyse... İçlerinden bir yaratık sırtıma vurma cüretini göstererek, 'Meyerhof,' dedi. 'Siz tanıdığım on kişiden daha fazla fıkra biliyorsunuz.'»

«Onun haklı olduğundan eminim. Ama bu sözler başka bir şeyi düşünmeme neden oldu. Yaşamım boyunca, şu ya da bu nedenle yüzlerce ya da belki de binlerce fıkra anlattım. Ama gerçek şu ki, hiçbiri benim yarattığım bir öykü değildi. Bir teki bile. Ben sadece onları yineledim. Benim tek katkım fıkraları anlatmak oldu. Ve fıkraları okuduğum ya da duyduğum kaynaklar da onları yaratmamışlardı. Bir fıkra ürettiğini iddia eden bir tek kişiyle bile karşılaşmadım, insanlar her zaman, 'Geçen gün nefis bir fıkra duydum,' diyorlardı. Ya da, 'Son zamanlarda güzel bir fıkra duyanınız var mı?'»

«Bütün fıkralar eski! İşte bu nedenle fıkralar toplumdan her zaman gerideler. Hâlâ deniz tutmasıyla ilgili komik hikâyeler anlatılıyor. Oysa günümüzde deniz tutması kolaylıkla önleniyor ve kimse bu derdi çekmiyor. Ya da demin anlattığım fıkrada olduğu gibi tartı makinelerinden söz ediliyor. Oysa bu tür makinelere artık sadece antikacılarda rastlanmıyor. Öyleyse... fıkraları kimler uyduruyor?»

Trask, «Sizin öğrenmeye çalıştığınız bu mu?» diye sordu. Az kalsın, «Tanrım! Bu kimin umurunda,» diye de ekleyecekti. Ama kendini tuttu. Bir Büyük Ustanın soruları her zaman anlamlıydı.

«Evet, öğrenmeye çalıştığım tabii bu! Buna şu açıdan bakın: Fıkralar sadece eski değiller. Hikâyelerin zevkine varabilmemiz için eski olmaları da gerekiyor. Bir fıkranın orijinal bir öykü olmaması da şart. Orijinal olan ya da olabilen bir tek mizah türü vâr. O da kelime oyunu. O anda akla geldiği çok belli olan kelime oyunları duydum. Ben de böyle şeyler uydurdum. Ama kimse kelime oyunlarına gülmüyor. Gülünmemesi gerekiyor. Bir kelime oyunu duyunca hiç hoşunuza gitmemiş gibi dinliyorsunuz. Kelime oyunu ne kadar ustacaysa, siz de o kadar çok inliyorsunuz. Orijinal mizah insanda gülme isteği uyandırmıyor. Neden?»

«Korkarım bunun cevabını bilmiyorum.»

«Tamam. O halde cevabı öğrenelim. Multivac'a genel mizah konusunda gerekli bulduğum bütün bilgiyi verdim. Şimdi de ona seçtiğim fıkraları anlatıyorum.»

Trask meraklandı. «Onları nasıl seçtiniz?»

Büyük Usta, «Bilmiyorum,» dedi. «Bana uygunmuş gibi geldiler. Ne de olsa ben bir Büyük Ustayım.»

«Ah, tabii. Tabii.»

«Multivac'a mizahın genel felsefesini öğrettikten ve o fıkraları da anlattıktan sonra ondan ilk iş hikâyelerin kaynağını bulmasını isteyeceğim. Tabii mümkünse. Whistler da bu işe karıştı ve durumu size bildirmesi gerektiğini düşündü. O halde onu öbür gün analiz bölümüne yollayın. Benim için yapmasını isteyeceğim bir iki şey olacak.»

«Tabii, tabii. Analize ben de gelebilir miyim?»

Meyerhof omzunu silkti. Trask'ın gelip gelmemesinin onun için hiç önemli olmadığı anlaşılıyordu.

Meyerhof dizinin sonuncu fıkrasını dikkatle seçmişti. Bunu nasıl yaptığını kendisi de bilmiyordu. Sadece uygun olabilecek on iki fıkrayı tekrar tekrar kafasından geçirmiş, her birinde açıklanamayacak bir nitelik ve anlam olup olmadığını anlamaya çalışmıştı.

«Mağara adamı Ug, karısının ağlayarak ona doğru koştuğunu gördü. Leppar derisinden eteği çarpılmıştı. Kadın üzüntüyle, 'Ug!' diye haykırdı. 'Çabuk bir şeyler yap. Demin uzun azı dişli bir kaplan annemin mağarasına daldı. Çabuk ol.' Ug, homurdanarak kemirdiği yaban

öküzü kemiğini yerden aldı ve 'Neden bir şey yapacakmışım?' dedi. 'Kaplanın başına geleceklerimin umurunda?.'»

Meyerhof sonra Multivac'a o iki sorusunu sordu. Arkasına yaslanarak gözlerini yumdu. Gerekli her şeyi yapmıştı.

Trask, Whistler'a, «Ben bunun hiçbir kötü yanını görmedim,» dedi. «Bana ne yaptığını hemen açıkladı. Garip bir şey ama yine de kurallara uygun.»

Whistler, «Sana yaptığını iddia ettiği şeyi açıkladı,» dedi.

«Öyle de olsa ben bir Büyük Ustayı sadece bir düşünceye dayanarak engelleyemem. Tabii hali tuhaftı. Ama bütün Büyük Ustalar zaten öyledir., Onun deli olduğunu düşünmedim bile.»

Baş analizci hoşnutsuzca, «Fıkraların kaynağını bulmak için Multivac'tan yararlanmak...» diye söylendi. «Delilik değil de nedir?»

Trask öfkeyle sordu. «Bunu nasıl bilebiliriz? Bilim çok ilerledi. Geride kalan anlamlı sorular sadece gülünç olanlar. Mantıklı olanlar çoktan düşünüldü, soruldu ve cevaplandı.»

«Hiç yararı yok. Ben hâlâ endişeliyim.»

«Belki. Ama artık hiç seçenek yok, Whistler. Meyerhof'u göreceğiz. Sen de Multivac cevap verdiği takdirde onu analiz edeceksin. Bana gelince... benim işim sadece bürokrasi. Tanrım, ben senin gibi bir baş analizcinin bile ne yaptığını bilmiyorum, evet, bazı şeyleri çözümlüyorsun, ama bu bana işin hakkında hiçbir fikir vermiyor.»

Whistler, «Bu çok basit,» dedi. «Meyerhof gibi bir Büyük Usta, sorular soruyor, Multivac da onları otomatik olarak formüllere dönüştürüyor. Multivac'ın o kadar büyük olmasının nedeni sözleri sembollere çevirmek için gerekli olan makineler. Sonra Multivac cevabı yine formüller halinde veriyor. Ama en basit ve sıradan konular dışında onları sözlere dönüştürmüyor. Yeniden sözlere çevirme işlemi için gereken makineler de katılsaydı, Multivac dört katı büyüklükte olurdu.»

«Anlıyorum. Yani senin işin o formülleri sözler haline sokmak.»

«Benim ve diğer analizcilerin işleri. Gerektiği zaman daha küçük, özel olarak geliştirilmiş bilgisayarları kullanıyoruz.» Whistler haşince güldü. «Multivac kolay anlaşılmayan, kehanet gibi cevaplar veriyor. Eski Yunanistan'daki Delphi rahibeleri gibi. Ama bizim çevirmenlerimiz var.»

Laboratuvara gelmişlerdi. Meyerhof onları bekliyordu.

Whistler, «Hangi devreleri kullandın, Büyük Usta?» diye sordu.

Meyerhof, açıklayınca Whistler çalışmaya başladı.

Trask olanları izlemeye çalıştıysa da hiçbir anlam çıkaramadı. Bir makaranın boşalarak üzerinde anlaşılmaz noktalar olan bir şeridi uzatmasını seyretti. Büyük Usta Meyerhof kayıtsız bir tavırla bir yana çekilmişti. Whistler ise şeritteki şekilleri inceliyordu. Analizci kulaklıklar ve bir ağızlık takmıştı, zaman zaman mırıldanarak talimat veriyordu. Böylece uzaklardaki yardımcılarına diğer bilgisayarlar aracılığıyla yol gösteriyordu.

Whistler zaman zaman dinliyor, sonra da karmaşık bir klavyenin tuşlarına basıyordu. Bu tuşlardaki işaretler biraz matematikte kullanılanlara benziyordu, ama onlarla bir ilişkileri yoktu.

Bir saatten daha uzun bir süre geçti...

Whistler'in kaşları gitgide daha da çatılıyordu. Bir ara başını kaldırıp ikisine baktı, «Ama bu inanılacak...» diye mırıldandı. Sonra tekrar dikkatini işine verdi.

Analizci sonunda, «Size resmi olmayan bir cevap verebilirim,» dedi. Gözlerinin etrafı kızarmıştı. «Resmi cevap için tam bir analiz gerekiyor. Resmi olmayan sonucu istiyor musunuz?»

Büyük Usta, «Söyle,» diye emretti.

Trask da başını salladı.

Whistler Büyük Ustaya utangaç tavırla bir göz attı. «Aptalca bir soru sorarsanız...» Sonra kendini topladı ve sert bir sesle ekledi. «Multivac kaynağın dünya dışından olduğunu söylüyor... Kaynak uzaktaymış.»

Trask, «Sen ne demek istiyorsun?» diye atıldı.

«Söylediklerimi duymadınız mı? Güldüğümüz o fıkraları yaratanlar aslında insanlar değil. Multivac kendisine verilen bütün bilgiyi analiz etti. Tüm bu bilgiye en iyi uyan bir tek yanık var: Dünya dışından bazı zeki yaratıklar bu fıkraları üretmişler. Hepsini de. Onları belirli zamanlarda ve yerlerde seçtikleri insanların kafalarına yerleştirmişler. Hiçbir insan bu fıkraları kendisinin yaratmadığının farkına varmamış. Ondan sonraki bütün fıkralar o orijinallerin uyarlamaları ve çeşitlemeleri.»

Meyerhof söze karıştı. Yüzü kızarmıştı. Bunun nedeni yine doğru soruyu sorduğunu bilen bir Büyük Ustanın duyduğu zafer hissiydi. «Bütün komedi yazarları eski fıkraları değiştirerek yeni durumlara uygularlar. Bunu herkes bilir. Evet, cevap uygun.»

Trask, «Ama neden?» diye sordu. «O fıkraları neden üretmişler?»

Whistler, «Multivac şöyle diyor,» dedi. «Tüm bilgiye uyan bir tek amaç var. Yani o fıkralar insan psikolojisini incelemek için üretildi. Biz farelerin labirentlerde dolaşmalarını sağlayarak onların psikolojisini inceliyoruz. Fareler bunun nedenini bilmiyorlar. Zaten neler olduğunu bilseler bile amacı yine de anlayamazlar. Bu uzaydaki zeki yaratıklar da kişilerin dikkatle seçilmiş fıkralara gösterdikleri tepkiye bakarak insanların psikolojisini inceliyorlar. Her insan başka bir tepki gösteriyor... Biz fareler için neysek... bu uzaylı zeki yaratıklar da bizim için öyleler.» Titredi.

Trask'ın gözleri iyice irileşmişti. «Büyük Usta mizah anlayışı olan tek hayvanın insan olduğunu söyledi. Ama şimdi bu mizah anlayışının da bize dünya dışındaki bazı yaratıklar tarafından yüklendiği anlaşılıyor.»

Meyerhof heyecanla ekledi. «Ve biz kendimizin yarattığı mizah türüne gülmüyoruz. Yani kelime oyunlarına.»

Whistler, «Herhalde uzaylı yaratıklar kargaşaya neden olmamak için birinin yaptığı hoş bir şakaya gösterdiğimiz tepkiyi ortadan kaldırıyorlar,» dedi.

Trask sıkıntıyla kıvranıyordu. «Tanrım! Haydi, haydi! İkiniz de buna inanamazsınız!»

Baş analizci ona soğuk bir tavırla baktı. «Multivac böyle söylüyor. Bu konuda söylenebilecek tek şey de bu. Multivac evrendeki gerçek fıkra üreticilerini bize gösterdi. Daha fazlasını öğrenmek istiyorsak bu konuyla ilgilenmeliyiz.» Sonra fısıltıyla ekledi. «Tabii buna cesaret edebilirsek...»

Büyük Usta Meyerhof, «Bildiğiniz gibi ben Multivac'a iki soru sordum,» diye anımsattı. «Şu ana dek yalnızca birini yanıtladı. Bence Multivac'ın ikinciyi de cevaplamaya yetecek kadar bilgisi var.»

Whistler omzunu silkti. Çok sarsılmış olduğu belliydi. «Bir Büyük Usta 'yeterince bilgi var' dediği zaman ona hemen inanırım. İkinci soru nedir?»

Multivac'a şunu sordum: «İlk sorumun cevabının açıklanması insan ırkını nasıl etkileyecek?»

Trask bunu neden sorduğunu öğrenmek istedi.

Meyerhof, «Bana bu sorunun da sorulması gerekiyormuş gibi geldi,» dedi.

«Delilik! Bütün bunlar çılgınlık.» Trask, Whistler'la garip bir biçimde yer değiştirdiklerinin farkındaydı. Şimdi kendisi delilikten söz ediyordu.

Trask gözlerini yumdu. İstediği kadar, «Çılgınlık!» diye bağırabilirdi. Ama elli yıl boyunca hiçbir insan bir Büyük Ustayla Multivac'a inanmazlık etmemişti.

Whistler dişlerini sıkmış sessizce çalışıyordu. Multivac'la yardımcı makineleri çalıştırdı. Bir saat daha geçti. Analizci sert bir tavırla güldü. «Bu korkunç bir kâbus!»

Meyerhof, «Cevap nedir?» diye sordu. «Multivac'ın açıklamasını istiyorum, seninkini değil.»

«Pekâlâ. Öyleyse dinleyin. Multivac şöyle diyor: Bir tek kişi bile insan aklına bu yoldan psikolojik analiz uygulandığını anladığı an bu yöntem etkisini kaybeder. Yani bu yöntem şu anda onu kullanan uzaylı varlıklar için nesnel bir teknik olmaktan çıkar.

Trask güç duyulan bir sesle konuştu. «Yani artık onlar insanlara fıkralar öğretmeyecekler mi? Yani... ne demek istiyorsun?»

Whistler, «Artık fıkralar yok,» dedi. «Bu andan itibaren! Multivac, 'Şimdi!' diyor! Deney şu anda sona erdi! Yeni bir teknik uygulanması gerekecek!»

Birbirlerine baktılar. Dakikalar geçti.

Meyerhof ağır ağır, «Multivac haklı,» dedi.

Whistler bitkince, «Biliyorum...» diye mırıldandı.

Trask bile fısıldadı. «Evet. Öyle olmalı.»

Kanıtı Meyerhof buldu. O ünlü fıkra anlatıcısı. «Her şey sona erdi. Anlıyor musunuz? Hepsi sona erdi. Beş dakikadan beri çabalayıp duruyorum, ama aklıma bir tek fıkra bile gelmiyor! Bir tek fıkra bile! Bir kitapta bir fıkra okursam ona da gülmeyeceğim. Bunu biliyorum.»

Trask sıkıntıyla, «Mizah denilen armağanı geri aldılar,» dedi. «Artık hiçbir insan gülemeyecek.»

Üçü de orada öylece durdular. Etraflarına bakıyor, dünyanın küçülerek deney için kullanılan farelerin konduğu bir kafese dönüştüğünü hissediyorlardı. Artık o labirent kaldırılmıştı. Şimdi yerine başka bir şey konulacaktı. Başka bir şey.

SON